

(Շարունակելի)

համեմատութեամբ կը տպենք թերթերը և ուշացողները կը զրկուին յետոյ 10րդ շրջանի սկզբնական թիւերն ունենալէ և ամբողջ շրջանին բաժնորդ լինելու առաւելութենէն : Անոնք որ ամբողջ շրջանին համար չեն բաժնորդ գրուիր, ամսական 2 1/2 ֆրանքի հաշուով կը բաժնորդագրուին քանի ամսի համար որ ուզեն, 1895 մայիս ամսէն առկին չանցնելու պայմանով :

Լրագրական սովորութիւն է որ բաժնորդացիները կանխիկ կը վճարուին սովորական ո՛չ տպարանին մէջ աշխատողները ապառիկ կը բանին, ո՛չ ալ փոստը ապառիկ վճարքով լրագիր կը ղրկէ : Այս պայմաններէ մէջ չենք կարծեր որ մինակ Հայերն են որ պէտք է բացառութիւն կազմեն ընդհանուր ազգերի մէջ ընդունուած լրագրական սովորութիւնէն. մանաւանդ որ Արմէնիան դիւրութիւններ ալ տուած է բաժնորդագին մաս առ մաս վճարման համար :

Ինը տարի է ի վեր արդէն Արմէնիայի ուղղութիւնն ու ծրագիրը պարզուած լինելով, 10րդ շրջանին առթիւ նորէն կրկնութիւններ անելու պէտք չենք տեսներ : Մեր նպատակն եղած է միշտ Հայաստանի ինքնավարութիւնը, ազատութիւնը զինք հարստահարող և ճնշող թիւրք վարչութեան լուծէն :

Ի սկզբան շատեր կային որ կը կարծէին թէ հայկական մեծ կեդրոններէն դուրս փոքրիկ գաղթականութիւններին մէջ հրատարակուող մի հայերէն թերթ արձագանք չգտներ բնաւ, արդիւնք չունենար. բայց իրողութիւններն հաստատեցին որ հայ գաղթականութիւններին մէջ կատարուելիք ամենապիտան գործն է արդէն մի ազատական հայ թերթի հրատարակումը, հայ գաղթականութիւններին մէջ գաղափար տարածելու համար, որի արձագանքը կանգնողաւ նայ և Հայաստանի ժողովրդին :

Եթէ գտնուեցան և կը գտնուին դեռ Հայեր որոնք ազատ հողի վրայ մի հայերէն կանոնաւոր թերթի հրատարակութեան պէտքը կուրանան և հայ գաղթականութիւններին մէջ ազգային և հայրենասիրական գաղափարներն տարածման ոյժն ու օգուտը չեն ըմբռներ, մեր թշնամին շատ լաւ ըմբռնած է այդ արդէն և միեւնոյն գէնքով, հայերէն թերթեր հրատարակել տալով ազատ հողերի վրայ, կաշխատի ամբողջեան գատապարտել Արմէնիայի գործունէութիւնը : Արմէնիան ի՞նչ կը քարոզէ, ազգութեան և հայ հայրենիքի գաղափարները ոգեւորել Հայերին մէջ, ուստի մեր թշնամին ալ օգնական հանդիսացած է մի այն պիտի թերթի տարածմանը որ յայտնապէս կուրանայ ազգութեան և հայրենիքի գաղափարները. և իբր թէ ազատական այդ թերթի անունով զբաղակցողութեամբ մարդիկ, իսկապէս վարձուած Բ. Դուռէն, քաղաքէ քաղաքով երկրորդիկ և զլրատարապէս տղաների շրջանին մէջ մտնելով և իբրեւ լուսաւորութեամբ մարդիկ ներկայանալով քարոզել թէ հայրենիք, ազգութիւն, աստիք պարտաւ բաներ են,

Արմէնիայի քարոզածները հիմ չունին, դուք ձեռք փոր կշտացունելուն նայեցէք, մենք ձեզ համար այնպիսի մի կառավարութիւն պիտի հաստատենք որ հարուստ աղքատ հաւասար լինին թիւրքի մէջ, անօթի մարդ չմնայ, և այն պոռոտախօսութիւններ :

Եւ երբ գտնուեցան այնպիսի տղաքաներ որոնք այդպիսի մեղրածուրան խոստումներէ հրապուրուելով հետեւեցան իրենց, աշխատեցան իրենց այդ հետեւողներին մէջ փճացունել ամեն քարոյական զգացումներ որոնք դարերէ ի վեր հայ ազգութեան պահպանմանը ծառայած են. և ա՛յ ո՛չ միայն Արմէնիան, այլ և մեն անոնք որոնք հայ ազգին մէջ մի քարոյական ոյժ կը ներկայացունեն, սկսեալ մինչեւ իսկ Հայոց Հայրիկէն, Հայերի սրտին և մտքին մէջ ոչնչացունելու աշխատեցան :

Այսպիսի պայմաններէ մէջ ուր մէկ կողմէ անտարբեր Հայերի մի ստուար թիւ և միւս կողմէ վարձուածներ, մատնիչներ, անձնական շահերով և կիրքերով թշնամացածներ, այդ ներքին թշնամիներէ և մեզ հարստահարող օտարի միացած ոյժը կաշխատին արդիւն Արմէնիայի ընթացքը, տարիներէ ի վեր անոր կանոնաւոր շարունակութիւնը՝ հայրենասիրական գաղափարին համար մի մեծ յաղթանակ է որ Արմէնիան ունեցած է զգացող եւ հասկացող Հայերի համակրութեանը շնորհով որոնք կամ նիւթական միջոցներով կամ իրենց գրչի գնահատելի աշխատակցութեամբ բը և կամ բաժնորդներ գտնելով իւրաքանչիւր իր դիրքի և կարողութեան համեմատ, աշակցած են մեր այս գործին : Մեր շնորհակալութիւններ հրապարակաւ իրենց յայտնելով և յոյս ունենալով որ իրենց աշակցութիւն աւելի կընդարձակեն այսուհետեւ, մենք ալ կաշխատենք Արմէնիան ա՛լ աւելի արդիւնաւոր անել իր 10րդ շրջանի գործունէութեանը մէջ :

Մ. փ.

ՇԵՏԱԿ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ ԳՆԱՅԷՔ

«Մշակ» լրագրի 41 համարում կարդացինք «Ո՛վ հաւատաց» վերնագրով մի յօդուած, «Արարատ» ամսագրում մի գիւղական քահանայի հայ հասարակութեան տուած քարոզին առթիւ : Այդ յօդուածը ստորագրած է Արիստակէս եպիսկոպոս Սեդրակեանը : Եթէ մի այլ մարդ լինէր գրած այդ յօդուածը, մեր և հասարակութեան ուշադրութիւնը չէր գրաւել. բայց որովհետեւ յիշեալ անձնաւորութիւնն է յօդուածի հեղինակը, մենք ուշի ուշով կարդացինք. կարդացինք և զարմացանք. դեռ եւս մի փոքր ժամանակ կը կասկածէինք, որ յօդուածագիրը լինէր Սրբ. Արիստակէսը : Չարմացանք՝ ասումով, որովհետեւ, Արշէն Էրէցի քարոզը կարդալիս մեզ վրայ այն տպաւորութիւնը չէ անում, ինչ որ Սրբ. Արիստակէսը ներկայացնում է իւր

յօդուածում : Արշէն երէցը տակաւին իւր քարոզը չէ վերջացուցած. նա խոստանում է՝ գրելով և քարոզելով ժողովրդի ճշակը բանալ, ճանաչել և զգայնել տալ ժողովրդին իւր պարտիքը : Այս է, կարծումս, քարոզի բուն նպատակը. և ոչ այն՝ իբր թէ Արշէն երէցը աշխատում է հոգեւոր ճեղքութիւնը արդարացնել տղէտ քահանաներ ձեռնադրելով : Մեզ զարմացում է այն յանգցումները, որով Գեր. Սեդրակեանը ասում է՝ «Վերջապէս՝ գիւղական ժողովրդի համախօսակոն թերթերը, եթէ մի քանի ենթագրենք թէ կանոնաւոր են կազմուած, ի՞նչ պարտաւորիչ նշանակութիւն ունեն հոգեւոր իշխանութեան համար. նրանք ընտրողների կամքի արտայայտութիւն են, իսկ այդ կամքի օրինաւորութիւնը և ապօրինութիւնը քննելը և հաւանութիւն կամ մերժում տալը իշխանութեան իրաւունքն է» : Սրանով Սրբ. Արիստակէսը ուղղում է ասել, թէ չ'նայած քահանայացուի կանոնաւոր և օրինաւոր ընտրութեանը, եպիսկոպոսը կամ հոգեւոր ճեղքութիւնը իւր ուղածին կամ հաւանածին պէտք է արժանաւոր ճանաչէ քահանայութեան համար. ուրիշ խօսքով՝ ըստ երեւութի՝ պէտք է ոչնչացնել ընտրողական սկզբունքը և թոյլ չ'տալ քահանաներին ընտրելը, այլ նշանակել հոգեւոր ճեղքութիւնը : Ասացինք՝ ըստ երեւութի, ըստ որում Գեր. Արիստակէս եպիսկոպոսը որոշ կերպով չէ բացատրում իւր միտքը, պարզ չէ ասում այն, ինչ որ ընթերցողը ինքը եղբակցում է :

Ժողովուրդը Հայոց, չ'նս զարմանում որ մի կողմից թիւրքիայում Ալըգեան պատրիարքը ձգտում է ոչնչացնել առաջնորդների ընտրողութիւնը, միւս կողմից Արիստակէս Սեդրակեանը Ռուսիայում խորհուրդ է տալիս ոչնչացնել քահանաների ընտրողութիւնը (1), ոչնչացնել այն՝ ինչ որ դարեր շարունակ վայելել ենք և ինչի որ Եւրոպացի լուսաւորեալ տղաքները ձգտում են իւրեանց մեծամեծ մարդկանց առաջնորդ ունենալով : Եւրոպացիները աշխատում են ամեն բան ժողովրդի ընտրողութեամբ և հաւանութեամբ կատարել. իսկ մեր յիշեալ Գերապատիւ երկու եպիսկոպոսները առաջարկում են ոչնչացնել ընտրողութիւնը և ժողովրդի հաւանութեան կամ կամքին նշանակութիւն չ'տալ :

Ազատամիտ Անգլիայում լուրերի Ատեանը մերժելով համայնքների Ատեանի առաջարկած՝ ժողովրդի բարօրութեան համար՝ զանազան օրէնքները, իւր գոյութեան հարցն է բարձ

(1) Երկուսի միտքն էլ պարզ է. երկուքն էլ սաստիկ փափաք ունին կաթողիկոս լինելու. բայց ժողովուրդը ունենալով ընտրողութեան իրաւունքը, չէ թոյլ տալ իւր ընտրած պատգամաւորների այդ երկուսին կաթողիկոսացունելի ցանկը մտցնել (ինչպէս և արեց) : Դրանք՝ այդ լաւ գիտնալով, կ'աշխատեն որ այն անձերը, որոնցից կախուած է ապագայ թէ՛ պատգամաւորների և թէ՛ կաթողիկոսի ընտրութիւնը, իրանցից նշանակուած լինին :

րացրել այժմ : Կարող է պատահել, որ ժառանգական օրէնսդիրների այդ Ատեանը ոչնչանայ, եթէ լուրերը խելօք չ'շարժուեն, եթէ շարունակեն դիմադրել ժողովրդի պատգամաւորների (նոյն է ժողովրդի) առաջարկութիւններին :

Ժողովուրդը միշտ իւր հասարակութեան մէջ եղած արժանաւորին է ընտրում, եթէ ուրիշները չ'խանգարեն : Վերջին ժամանակները երեք անգամ կաթողիկոսական ընտրութիւն եղաւ. երեք անգամն էլ ժողովուրդը ընտրեց Արմաւառոյի Ռ. քան մեծ էր ժողովրդի ցան ու կակիծը որ երկրորդ ընտրութեանը Հոգեւոր ճեղքաւոր (ի թիւս որոց և Երեմիա եպիսկոպոսը) միջամտեց և հաստատել տուաւ իւր չ'կամեցած հոգեւորականին : Գիտեմ, յօդուածագիրը պէտք է ասէ թէ մեր քահանաների ընտրութիւնը այն ձեւով և այն եղանակով չէ լինում, ինչպէս յիշած կաթողիկոսական ընտրութիւնները (ո՛վ է մեղաւորը, որ այդպէս չէ լինում) : Ինչպէս ինքը իւր յօդուածում ասում է՝ «մի՛ կարծէք՝ կամ կարծել տաք թէ զանազան ճանապարհներով ձեռք բերուած այդ (համախօսական) թերթերն իսկապէս բուն ժողովրդի կամքի և ցանկութեան արտայայտութիւններն են, այլ ճնշումն գործող մի քանի հարստահարիչների կամ շահախնդիրների պատրաստածներ, ոչ թէ համագումար ժողովներում, այլ անէ տուն ման անելով և շատ անգամ էլ անդրադէտ գիւղացու անունը առանց նրա ինքրեւու կրկնութեան դրած» : Սրան օրինակ բերում է «Նոր Բայազետի Չաղալու գիւղի ժողովրդից կոնսիստորիային մատուցուած բազմասորազիր մի խնդիր իրանց համար երկրորդ քահանայ ձեռնադրելու մի տիրացուի յետոյ, իւր նախկին քահանայուի բարեբարոյութեան վկայող նոյն ժողովուրդը՝ երեք տարի անցնելուց յետոյ, մի խնդրագիր պատրաստելով բողբում է Սինօգին, քահանայացածի անբարոյականութեան դէմ» : Այստեղ դառնալով Գեր. Արիստակէս եպիսկոպոսին, մենք կ'ասէինք թէ փոխանակ Նոր Բայազետ վաղ տալու և այն տեղից օրինակ բերելու, լաւ կ'լինէր՝ Սրբ. Արիստակէս՝ որ Դուք Չեր Բաթումի համար ձեռնադրած Տէր Յովսէփ Տէր Պետրոսեան քահանայի պատմութիւնն անէք : Պատմեցէք, ի սէր Աստուծոյ, ճշտութեամբ, ի՞նչպէս Դուք՝ ունենալով Չեր մի ձեռքում մի իբր թէ համախօսական թերթ, Բաթումի բնակիչներից ստորագրուած քահանայացուի օգտին, միւս ձեռքում՝ բազմասորազիր հեռագիր նոյն Բաթումի ժողովրդականներից՝ հակառակ նոյն քահանայացուի ձեռնադրութեան, այնու ամենայնիւ շտապով ձեռնադրում էք Տէր Յովսէփին քահանայ և ուղարկում էք Բաթում : Այժմ հազիւ մի տարին լրացած, գրէ՞ք Բաթումի ամբողջ հայ ժողովուրդը այս մտքին է՝ թէ Տէր Պետրոսեան, իւր ժողովուրդը այս մտքին է՝ թէ Տէր Պետրոսեան, իւր ժողովուրդը այս մտքին է՝ իսկ Տէր Յովսէփ Տէր Պետրոսեանը ո՛չ մի

եր, որ
յոյդ Ա-
խերք
դիմա-
րներ
թիւն-
արա-
րին է
խան-
երեք
արու-
ժողո-
ւոր-
ն Ու-
րակի-
ն Հո-
րոց և
ոնց և
սո-
ւածա-
հանա-
ւ այն
յիշած
ները
է լի-
ումա-
լ տաք
ձեռք
թեր-
կամ
թիւն-
քանի
նդիր-
համա-
է տուն
նդրա-
յորա
Սրան
աղէտի
սխտու-
տորա-
ն երկ-
մի տի-
քահա-
վայող
նցնե-
տրա-
քահա-
թեան
եր. Ա-
կա-
յայգէտ
կ բե-
րատա-
համար
Պետ-
ան ա-
տուծոյ,
նենա-
թէ հա-
բնա-
նայա-
աղմա-
թումի
նոյն
ան, այ-
դրում
և ու-
հաղիւ
թումի
քին է-
թիւն-
ններ-
ն'չմի

բարեմասնութիւն չունենալուց զատ, ոտից մինչեւ գլուխ աղտոտութիւն է: Այս հարցին կ'մնայ Ձեզ պատասխանել իսկներկայ հոգեւոր Տեսչութեանը՝ հսկել Ձեր պատասխանի վրայ: մենք եւս, եթէ ժամանակը կը ների, կըլուսաբանենք այս խնդիրը:

Անցնենք վերջապէս Սրբգ. Արիստակէսի իւր յօդուածի մէջ յիշած, էջմիածնում կատարուած, կատարուող և կատարուելիք սիւննախնդիրները: Սրբգ. Արիստակէսը ասում է. «Որքան մեծ է լինում և գայթակղելի մի կողմից անուս, անարժան հովիւներ (այսինքն քահանաների) գոնեղագոնեղ երեւիլն եկեղեցիներում և միւս կողմից՝ այդպիսի ձեռնադրութիւններին տեղի տուող քառասուն շաբաթի թուականը: Երբեք այդ սիւննախնդիրները ձեռնադրութեան ապացոյց ծանօթութեան մէջ յառաջ է բերում թէ «Այս օրերս վաղարշապատում՝ յայտնուեց 1882 թուին գրուած պայմանագրի մի մուրհակ, որ, իբր թէ, գրած և ստորագրած է հանգուցեալ Ստեփան Դէմիրձեանցի ձեռքով: «Բովանդակութիւնն է՝ «Տալիս եմ այս ձեռագիրը վաղարշապատաբնակ Ա...ին առ այն, որ ստացայ նորանից... տիրացուների ձեռնադրութեան համար հինգ հազար ութսու լի. եթէ նորանք չը ձեռնադրուեն, պարտաւոր եմ յիշեալ գումարը վերադարձնել»: Սրա մասին կ'ասենք թէ այս մուրհակը երեւացել է Ստեփան Դէմիրձեանցի մահից յետոյ 1886 կամ 87 թուին, երբ յիշեալ Դէմիրձեանցի կայքը պէտք է բաժանուէր պարտատէրերի և նրա ժառանգների մէջ: Այդ ժամանակ, և ոչ 1882 թուին, յիշեալ Ա...ն, որ վաղարշապատաբնակ քուրդ մականունեալ Ալիքսանն է, գրում է կամ գրել է տալիս այդ մուրհակը և նշանակում է 1882 թուականով: Եւ այդ մուրհակով ներան, քուրդ Ալիքսանին, ոչինչ չէ յաջողում ստանալ, որովհետեւ մուրհակը կեղծ է հրատարակուած ժառանգներից: Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ եթէ Ստեփան Դէմիրձեանցը տուած լինէր այդպիսի մի մուրհակ 1882 թուին, երբ Գէորգ կաթողիկոսը վախճանուեց, այդ քուրդ մականունեալ Ալիքսանը այն ժամանակ և եթէ կ'ներկայացնէր դատարանին, և ոչ թէ երեք չորս տարի կը սպասէր որ Ստեփան Դէմիրձեանցը մեռնէր և այդ կ'անէր այն դէպքում, եթէ տիրացուները ձեռնադրուած չ'լինէին. իսկ հակառակ դէպքում, այսինքն երբ տիրացուները քահանայ ձեռնադրուած լինէին, Ստեփան Դէմիրձեանցը հէնց այն ժամանակ կ'աշխատէր այդ տեսակ թուղթը յետ առնել քուրդ Ալիքսանից որովհետեւ այդ քուրդ Ալիքսանը ամեն ժամանակ կարող էր այդ թղթով թէ և տիրացուները քահանայ ձեռնադրուած լինէին, այդ գումարը յետպահանջել թուղթը ստորագրողից: Վասն զի թղթի մէջ չէ յիշուած թէ ո՞ր տիրացուների ձեռնադրութեան համար է տուած այդ պայմանագիրը: մուրհակը. այդ շատ պարզ է: Վերջապէս երբ է տեսնուած կամ լսուած որ

կաշառ առնողը ստացազիր տայ կաշառ տուողին. այն էլ այնպիսի դերք ունեցող կաշառակերը:

Մենք կարծում ենք, որ փոխանակ կեղծ գրութիւնների դիմելու, ապացուցանելու համար այն ինչ որ ամենքին յայտնի է, եթէ հարկաւոր էր ապացոյց, լաւ կ'լինէր որ Գեր. Արիստակէս Սրբազանը իւր եպիսկոպոսանալու համար վճարածը յիշէր իւր յօդուածի մէջ: Այդ աւելի ազնիւ կ'լինէր:

Եթէ մենք յայտնեցինք՝ որ այդ պայմանագիրը մուրհակը կեղծ է, այս նրա համար չէր, որ պաշտպանէինք Ստեփան Դէմիրձեանցին, այլ ցոյց տալու համար թէ Գեր. Արիստակէս եպիսկոպոսը ի՞նչ միջոցների է գիտում իւր ասածները հաստատելու համար: Գեր. Սրբազանը չէ կարող ասել թէ չ'գիտէր որ այդ մուրհակը կեղծ էր, որովհետեւ ինքը ուստիկանութեան մէջ ծառայող իւր մի ազգականի միջոցաւ այդ հանգամանքին տեղեակ էր: Հէնց այդ ազգականն է որ ճարել է այդ թուղթը իւրան համար:

Վերջացնելով մեր խօսքը, հարկ ենք համարում աւելացնել, որ Սրբգ. Արիստակէսը չիտակ ճանապարհով չգնալով, սկսում է կորցնել հասարակութեան մէջ ունեցած իւր վարկը:

ՎԱՂԱՐՇ

Վ. Ե. ԿԱՌՈՂԻԿՈՍԻ
ԳԻԻՂԱՅԻՆ ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վեհ. Կաթողիկոսապրի 19/1 մայիսի երեկոյն իր հետ առնելով Գեր. Ներսէս եպ. Խուստովերտեանը, Արթ. Սահակ Ծ. Վ. Այվատեանը, Ծնորհու նակթուսիկարկաւագը, իր եղբորորդի Տիար Խորեն Խրիմեանը և երկու շաթիւրներ, էջմիածնէն ձիով ճանապարհ ելած է դէպի Օշական գիւղը: Գիւղացիներէն մեծ բազմութիւն, ձիով կամ ոտով, դիմաւորեւ են վեհ. Հայրապետին որ ուղղակի գիւղի եկեղեցին երթալով նախ, համբուրեւ է մեր բազմերախտ թարգմանիչ Ս. Մեսրոպի գերեզմանը (Ս. Մեսրոպ վարդապետ, մեր ազգի այբուբեն տուողը և գրականական ոսկեգարը կազմողը, թաղուած է այդ գիւղի մէջ). յետոյ դառնալով դէպի ժողովուրդը, վեհ. Հայրապետը գիւղի եկեղեցուն մէջ կանգնած քարոզ խօսեւ է գիւղացիներին, բացատրելով միանգամայն թէ ո՞վ է Ս. Մեսրոպը որ իւր կենդանութեան ժամանակ ամբողջ հայ ազգին մէջ ուսում և լուսաւորութիւն տարածեց և որ վախճանիկէն յետոյ մարմինը իրենց գիւղի մէջ թաղուեցաւ:

Հետեւեալ օր վեհափառը Ղալթա գիւղը այցելելով, օրհներ և խրատներ խօսեւ է գիւղացիներին. անկէ ձիաւորների և տեղական ոստիկանապետի ուղեկցութեամբ գնացեւ է Բիւրական գիւղը ուր ժողովրդին յորդորներ կարգաւէ և օրհներ յետոյ այցելեւ է Աշտարակ գիւղը ուր և գիւղերն է: Հետեւեալ օր ժողովուր-

դը, քահանայները, վարժապետները, գաղութի աշակերտները իր ներկայութեան ընդունելով անոնց որպիսութիւնը հարցաքններ և յորդորականներ խօսեւ է: Արարան գիւղէն այնտեղ գիւղած չքաւորներին դրամական օգնութիւններ բաժնելու իրենց քաջալերեւ և խոստացեւ է մի վարժարան բանալ իրենց գիւղի մէջ: Վեհափառը յայտնեւ է թէ մտադիր է ուրիշ գիւղեր և վանքեր ալ այցելելու անձամբ տեղեկանալ և ուշադրութեան առնել այդ վանքերի և գիւղերի ունեցած ներկայ վիճակն ու պէտքերը:

Ծնորհաւորութեամբ ստացած ենք հետեւեալ նոր հրատարակութիւնը:

**ՎԵՀ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ
ՊԱՊԻԿ ԵՒ ԹՈՌՆԻԿԸ**

Ծնորհաւորութեամբ ստացած ենք հետեւեալ նոր հրատարակութիւնը:

ՊԱՊԻԿ ԵՒ ԹՈՌՆԻԿ. ԳՐԵՑ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ գիւղական ժողովուրդի թոռնիկներու համար. և ի լոյս հանին յօժարակամ փութով Ա. Զ. ՆՈՒԱԿԱՆ ԵՂԱՐՔԻ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ: Տպագրեալ Մայր Աթոռ Արարատեան Ս. էջմիածնի. 1894 ՌՅԹԳ.

(Հայ գիւղական ժողովրդի կեանքի խորին ուսումնասիրութիւն մի է այս, վեհ. Հայրիկին յատուկ պարզ ու հմայիչ ոճով գրուած որ նոյն իսկ կընճոտ խնդիրներն ալ կը լուծէ, կը պարզէ գիւրահասականայի բացատրութիւններով և ընտանեկան խօսակցութեան ձեւերով որոնք իրենց իմաստի օգտակարութենէն զատ, մտիկ աւելու հաճոյք և հետաքրքրութիւն կը պատճառեն, նոյն իսկ անգէտ գիւղացուն ալ վեհ. Հայրիկ այս գրքի մէջ Արշակ գիւղացի Պապիկի բերանով խրատներ կուտայ թոռնիկին գիւղական կեանքի նկատմամբ, ամեն բանէն աւելի կը յորդորէ հայրենի հողը սիրել և անոր կապուած մնալ ու չպանդախել: Գիւղական կեանքի առաւելութիւններն ու հաճոյքները կը ներկայացունէ, գիւղացիների թշուառութեան պատճառները ցոյց տալով անոնցմէ կզդուացունէ, հողագործութեան և անասնապահութեան մասին գիւղացիներին մէջ նոր գաղափարներ մտցունելով, աւելի արդիւնաւորութեան համար խորհուրդներ կուտայ փորձառարար, նոյնպէս և խրատներ կուտայ գիւղական ժողովրդի ընտանեկան կեանքին, սովորութիւններին, եկեղեցուն և քահանային վերաբերեալ:

Թեւեւ այս գիրքը գրուած է գիւղական հայ ժողովրդին համար, բայց որովհետեւ անոր մէջ յուզուած է հոգի խնդիրը, հացի խնդիրը և մարդու ալ լինել, թէ՛ գիւղի մէջ և թէ՛ քաղաքի մէջ, անհրաժեշտ կերպով կաղուած է հացի խնդրին հետ, ամեն

նին համար ալ հետաքրքրական և օգտաւետէ այս գրքը ընթերցումը. մասնաւորապէս հայաստանի մէջ մեր ազգի ամենաստուար մեծամասնութիւնը կը կազմէ գիւղացի ժողովուրդը: Արդէն ամեն ազգի մէջ ալ գիւղական ժողովուրդը նոյն ազգութեան հիմը կը կազմէ: Վեհ. Հայրիկ թիֆլիզէն էջմիածին գնացած ժամանակ քանիցս խօսեցաւ հրապարակաւ գիւղացի ժողովրդի մեծ նշանակութեան մասին և ինչպէս կը տեսնուի այսօր ալ Արմէնիայի մէջ, Ն. Վեհափառութիւնն վեհաբանէն ճանապարհ ելնելով իւր առաջին այցելութիւնները գիւղացի ժողովրդին սկսած է տալ. այո՛, վեհ. Կաթողիկոսը այժմ գիւղերին մէջ մանկուղայ, գիւղացի ժողովրդի վիճակն ու որպիսութիւնը կը հարցնէ անձամբ, իր ներկայութեամբ կը քաջալերէ լքուած ու վհատած հայ գիւղացի ժողովուրդը, կը խօսի, կը յորդորէ, յոյս ու մխիթարութիւն կը սփռէ անոնց մէջ թէ՛ գրչով և թէ՛ կենդանի բարբառով: մինչդեռ անգլիական եպիսկոպոսներ որոնք թեւեւ գիւղի մէջ ծնած ու մեծցած, մի քիչ ուսում առած և աչքերնին ալ ակնոց դրած լինելով, ալ գիւղն ու գիւղական կեանքը մոռցեւ են, էջմիածնի վեհաբանին մէջ կամ կեղերական քաղաքների մէջ ճոխ կեանք վարելէ չեն ուզեւ հրաժարել և կը սիրեն միայն սենեկին մէջ հանգիստ նստել և գրիչ ձեռքն առնելով խմբել գիւղացի ժողովրդի ձեռքով և նուիրուած անձնաւորութիւնները...:

«Պապիկ եւ թոռնիկի պարունակած նիւթի մասին մի գաղափար տալու համար, անոր յառաջաբան, Առ յիմակաւն ժողովուրդս Հայոց, կը գրենք Արմէնիայի «Բանասիրական» թափն մէջ:

«Հայրիկի այս աշխատութեան» որ Երուսաղէմի մէջ պատրաստուած և էջմիածնի Մայր Աթոռէն ի լոյս ընծայուած է, սկիզբը գրուած է մի մաս հարձան այս վերտառութեամբ. Ի յիշատակ սիրեցեալ հարազատին ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԻ Ի Տէր հանգուցեալ կանգնեւ գալս մահարձան «Պապիկ եւ թոռնիկ» ԳԵՐԱՋՆԻ ԵՂԱՐՔԻ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՊԱՊԻԿ, ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ԵՒ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ: Այս տխուր յիշատակի առթիւ գրքին սկիզբը «Հայոց Հայրիկ» լին «Ա. Գերազնիւ Պ. Պատրիկ Կիւլպէնկեան» ուղղած սրտայոյզ գրութիւնն ալ կը գնենք Արմէնիայի յաջորդ թուին մէջ:

**ԹԻՒՐԳԵԱՆԻ ԿՈՎԿԱՍ
ԳԱՂԹԱՍ ՀԱՅԵՐԸ**

Գաղթականներից շատերը չեն կամենում վերադառնալ իրենց հայրենիք, գրում են մեզ Կարսից, մինչեւ իսկ ամենանուիրական անցեալը մոռանալ պատրաստ են. իսկ կան և շատեր որոնք հասկանում են, որ էլի լաւ է իրանց համար վերադառնալ ու իրանց աւերեալ բնակավայրերը վերականգնել: Ներ Այսպիսեաց մասին տեղեւոյ տաճակական փոխհրապետ Կ. Պօլիս հե-

ապրիլէն, որ արդեօք չէ՞ կարելի
ներանց ձրի անցաթուղթ տալ : Պա-
տասխանը բացասական է եղել, այլ և
հրամայուել է և՛ տուգանքը պահան-
ջել : Փոխհիւպատոսը դիմել է Ս. Պե-
տերբուրգի Օսմանեան գեասպանի միջ-
նորդութեան. պատասխան ստացուել
է, որ տուգանքը ներուի, իսկ անցա-
թուղթի վճարը միայն պահանջուի :
Ինչպէս լուում է ստորդ աղբիւրից,
տեղւոյն բարեշնորհ յաջորդ Նահա-
պետ վարդապետն այդ նպատակի հա-
մար ունի 1100 ռուբլի. բայց յայտնի
բան է, այդ գումարը շատ աննշան է,
նայելով անցաթուղթի կարօտ գաղթա-
կանների բազմութեան : Այսպիսի
հանգամանքներում նուիրաբերու-
թիւնն իսկական բարեգործութիւն է
որովհետեւ քանդուած օջախների վե-
րականգման է ծառայելու : Շտապեց-
նելու է վերադարձը՝ նոր գաղթողնե-
րի առաջն առնելու համար : Արդէն
մի քանի նոր գաղթողներ հասել են
կարս :

(Արձագանք)

ԹԻԻՐԻԲԻԱՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ ԳԱՂԹԱԾ ՀԱՅԵՐԸ

Դաշտէին ապրիլ 27ին կը հա-
ղորդեն մեզ :

Թիւրքիաի Աղբակ գաւառէն 130
տուն Հայեր գաղթելով եկել լեցուել
են Սալմաստ և հաւանական է որ
հետզհետէ նոր գաղթականներ էլ պի-
տի գան : Նորեկ գաղթականների
կողմէն երկու պատգամաւորներ եկել
են Դաւրէթ Գեր. Սուքիաս Սրբազանէն
խնդրելու որ նա միջնորդէ Պարսից
տէրութեան և բնակութիւն խնդրէ
իրենց համար Սալմաստում : Սա-
մաստում կարելի է բաւական յար-
մար տեղեր գտնել գաղթականներին
բնակեցունելու համար. բայց նրանց
տեղաւորելու, սերմացու և այլն հայ-
թայթելու համար, նիւթական օգնու-
թիւններ հարկաւոր են :

Տեսնենք թէ ի՞նչ հետեւանք կու-
նենայ այս նոր գաղթականութեան
խնդիրը :

ՅԱՐԱՎԱԿՈՒՄ ՍԻՄՈՆ ՊԵՏԻ ՎՐԱՅ

Կ.պօլսէն մայիս 23ին կը հեռագրեն
տեղիս Ֆրանսական լրագրութեան հե-
տեւեալը.

Այս առաւօտ բեռնակրի կերպա-
րանքով երկու Հայեր Ղալաթիաի
մէջ «Գրէտի Լիօնէ» դրամատան մօտ
մի քանի անդամ ատրճանակ պար-
պեցին Մաքսուտ Սիմոն Պէյլին վրայ
որ մի հայազգի հարուստ սեղանաւոր
է, առաջին թարգման (? խմբ. Արմ.),
Հայերի (1) պատրիարքին խորհրդա-

(1) Հեռագրական գործակալութիւնը,
որ ինչպէս կերելի, կաթոլիկ Ֆրանսա-
ցիներէ կազմուած է. կաթոլիկ Հայերի
պատրիարքին հետ չչփոթելու համար
հարկ համարեր է Հայերին քով գնել
հերձաւորող (schismatique) բառը զոր
մենք կը ջնջենք թարգմանութեան մէջ :
ԽՍՐ. ԱՐՄ.

կան. ժողովրդին մէջ իր համարում
շատ կոտորած է և իր վրայ կասկած-
ներ կան թէ հայրենասիրութիւն չու-
նի : Սիմոն պէյլի ստացած վէճքը
շատ ծանր չէ. վերաւորուած է փայծա-
ղին վերաբերեալ մասին մէջ : Սպա-
նութեան փորձ անողները ձերբակա-
լուեցան. Այս ոճիւր քաղաքական նպա-
տակ ունենալուն համար բաւական
յուզում պատճառած է :

ՏԵՂԱԿԱՆ

Մարտէյլի Հոգեւոր Հովիւ Արժ.
Տ. Սահակ քահանայ Իւթիւճեան փա-
րիզէն եկած է Մարտէյլ հինգշաբթի
երեկոյ : Հետեւապէս վաղը, կիրակի,
ժամերգութիւնները վերստին կսկսին
և Ս. պատարագ կը մատուցուի հայ
մատուռին մէջ (Rue de l'Ormeau, 13) :

ԽԵՏԻՎԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Եգիպտոսի Խըտիվը մտադիր է
դէպի Եւրոպա իր ճանապարհորդու-
թիւն սկսել յունիս 22ին : Նախ և ա-
ռաջ պիտի գայ Մարտէյլ. ասկէ պիտի
անցնի փարիզ ուր պիտի մնայ չորս
օր : Անկէ պիտի երթայ Լոնտոն ուր
թերեւս կը մնայ ութ օր :

Եգիպտոս պիտի վերադառնայ
Հոլանտաի, Զուիցերլանի, Վիէննաի և
Կ.պօլսի ճանապարհով :

Այսու ամենայնիւ կարելի է որ
փոփոխութիւններ մտնեն այդ ուղե-
գծի մէջ :

ԵԱԽՈՒ ԳԻՐԻ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐ

Հ. Յ. Վ. Խաւդեանց. Կրթարան
անգլիական լեզուի (Անգլիկան լեզուն
գիրքին և գործնական ոճով սովորեցու-
նող քերականութիւն մ'է հրահանգ-
ներով մէկտեղ) : Ա հատորը կը բաղ-
կանայ 256 երեսէ և Բ հատորը 216
երեսէ : Վերջն ալ յաւելուած մը կայ
50 երեսէ բաղկացած որ հայերէն հը-
րահանգների անգլիկանէն թարգմա-
նութիւնն է : Երկու հատորը միասին
5 ֆր. : (1 տոլար ամբիկեան) :

ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ ՍՐԲԱԶԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

Տաճկական բռնութեան նահատակ
եղող Խորէն Նարպէյ-Լուսինեան Սըր-
բազանի պատկերը ընտիր թղթի վը-
րայ տպուած կը ծախուի Արմենիաի
խմբագրատունը : Գինն է 65 սան-
թիմ, փոստի ծախքը խմբագրատու-
նէն վճարուելով :

ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ա. ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՀԱՏՈՒԹԵԱՆ

Բ. ՏԱՊԱՐԱՔԻՆԸ

«Հայոց Հայրենասիրական Միու-
թեան» հրատարակած այս վարդապե-

տարանի մէջ համառօտ կերպով բա-
ցատրուած է թէ իւրաքանչիւր հայ-
րենասէր Հայ ի՞նչ փափաքներ պէտք
է ունենայ և ի՞նչ պարտքեր ունի կա-
տարելու :

Կը խնդրուի ամեն հայրենասէր Հա-
յերէ իրենց չըջանի մէջ տարածել այս
տետրակ : Մէկ անգամէն 50 օրինակ
ծախու առնողին կը զրկուի 5 ֆրանքով
Հատին գինն է 15 սանթիմ (Պարսկաս-
տանի Հայերին համար 10 սանթիմ) :

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆ

Մ. Փորթուգալեանի հրատարա-
կած գիրքերին վրայ մասնաւոր զեղչ
կը լինի Պարսկաստանի Հայերին հա-
մար որոնց կը զրկուի փակագծի մէջ
նշանակուած գիներով :

Ա. ՀԱՅ ԳԻՐԵԱԶՆՈՒՂԻ ՄԸ (Սպառած) :

Բ. ՀԱՅ ԳԻՐԼԱՅԻ

Գ. ՍԱՂԱՍՏ ԻՍՐԱԵԼԻ

Դ. ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ ՊՈՒԼՂԱՐԻՈՅ ԵՒ

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ՊՈՒԼՂԱՐ ԱՊՏԱՄ-
ԲԱՊԵՏԱՅ (Սպառած)

Ե. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՇՈՒԱՂԵՆԻԸ. — (Հայաս-
տանցիների պանդխտութեան տխուր
հետեւանքների մէջ փոքրիկ պատկերը
կը ներկայացունէ վիպական կերպով) :
Գին (90 սնթիմ) 1 ֆրանք 20 սնթիմ.

Զ. ԳԱՄԱԿ ՔԱԹՈՒՄ — ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ յետ ալթաբեցի աւարտե-
լուց (Մեծանուն հայ բանաստեղծին
վերջերս գրած ագառաշունչ ընտիր ո-
տանաւորներէն 3ը՝ առանձին տետ-
րակով հրատարակուած են) : 50 հատը
2 ֆր. և 50 սանթիմ, հատը (5 սնթիմ)
10 սանթիմ :

Է. ԼԻՆԶԻ ՕՐԵՆՔԸ ՏԱՃԿԱՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ.
(Սպառած)

Ը. ԹԻՐԻԲԻԱՆ ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԴՐԱ-
ՑՆԵՐ (Թիւրքիաի Հայերին և իրենց
գրացի ազգերի վրայ վիճակագրական
և ցեղաբանական ամփոփ և հետա-
քըքաչարժ տեղեկութիւններ կը պա-
րունակէ : Թիւրքահայաստանի մէջ բը-
նակող այլ և այլ ազգերէ բնակիչների
թուին բաղկատական մէկ ցուցակն
ալ կցուած է տետրակին վերջը) : Գին
50 սանթիմ (35 սանթիմ) :

Թ. «ԱՐՄԵՆԻԱ»Ի ՅՈՒՇԱՐԱՐ (Արմենիաի
Ա տարեշրջանի թիւերը այժմ բոլորո-
վին սպառած և միեւնոյն ժամանակ
շատերի հետաքրքրութեան առարկայ
դարձած լինելով, այդ չըջանի մէջ Մ.
Փորթուգալեանի գրած առաջնորդող
յօդուածներէն գէթ 30ի չափ ամփոփ-
ւած են Յուլարարի մէջ որ ութածալ
գիրքով 124 երեսներէ կը բաղկանայ) :
(1 ֆրանք) : 1 ֆր. 40 սանթիմ

Ժ. ՎՐԵԺ (Պուլկարիաի մէջ Թիւրքերի
արած բարբարոսութիւններէն մի փոք-
րիկ պատկեր կը ներկայացունէ և ցոյց
կուտայ թէ Պուլկարներն ի՞նչպիսի մի-
ջոցների դիմած են իրենց վրէժ լու-
ծելու համար) : (15 սնթիմ), 20 սնթիմ.

ԺԱ. ԹՈՒՄԱՅ ԲՈՅՈՒՄ (Յունաստանի մէջ
Թիւրքերի արած բարբարոսութիւն.

ներէն մի փոքրիկ պատկեր կը ներկա-
յացունէ և ցոյց կուտայ թէ Յոյներն
ինչպիսի միջոցների դիմած են իրենց
վրէժ լուծելու համար), (0,15 սանթիմ)
20 սանթիմ :

ԺԲ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆ

ՆՄՈՅՇՆԵՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

ԳՐԱՄ ՈՏԱՆԱԿՈՐՆԵՐԷՆ

Մ. Փորթուգալեանի գրած հայրե-
նասիրական ոտանաւորներէ մի քանին
ամփոփուած են այս տետրակի մէջ իւ-
րեւ նմոյշներ զանազան քաղաքներէ
մէջ և զանազան տպաւորութիւնները
տակ իւրերեքմի գրած ոտանաւորներին
որոնք ժամանակին հրատարակուած չի
լինելով կորսուած են այժմ : Այն մի
քանի ոտանաւորներ որոնք իրրեւ նմոյշ
ամփոփուած են այս տետրակի մէջ,
ցիր և ցան կը գտնուին Կ. Պօլսա տը-
պագրուած աղգային երգարաններին
մէջ՝ որոց վերստին տպագրութիւնն
վաղուց արդէն արդիւնուած է, և Ասիա
և Արմենիա լրագիրներին մէջ : Նմոյշներ
մէջ փոքրիկ տեղեկութիւններ տըր-
ւած են նաեւ թէ այդ ոտանաւորներ
ինչ տպաւորութիւնների տակ ներշն-
չուելով գրուած են : Գին (10 սանթիմ)
15 սանթիմ :

Ասոնցմէ զատ, Արմենիաի խմբագ-
րատան մէջ ծախու կը գտնուին նաեւ
Հ. Ալիշանի, Հ. Ինճիճեանի, Հ. Դարե-
գին Զարհանէլեանի, Բաֆֆի, Ծե-
րենցի հրատարակուած բոլոր գիրքերն,
ինչպէս և ուրիշ օգտակար գիրքեր և
քարտէզներ Հայաստանի՝ հայերէն կամ
լատինական տառերով և զանազան
գիներով ևլն. ևլն. :

Դրավաճառանոցի մանրամաս ցու-
ցակը որ 90 երեսներէ կը բաղկանայ,
ցանկացողներին կը զրկուի ձրիապէս :

ԻՄ ՀԱՅՐԱՍՊԱՆ ԸՆԿԵՐԸ

(Կ. ՊՈԼՍՈՑ ՀԱՅՈՑ ԿԵԱՆՔԷՆ ԱՆՆՈՒԱՄ
ՄԻ ԻՐԱԿԱՆ ՎԷՊ)

ԳՐԵՑ ԱՊԼՂԱՐԻՊ

Այս հետաքրքրաշարժ գրուած կը
ներկայացունէ ընտանեկան տխուր
պատկերներէ մին ուր կը տեսնուի թէ
անբարոյական մի հայր իւր ապական-
ուած վարքուբարքով որչա՞փ չարիք-
ների պատճառ դարձած է և վերջ ի
վերջոյ ինչ ալ իւր որդու ձեռքով
սպաննուած և անհետացած է աշ-
խարհէ : Գին 1 ֆրանք, (75 սանթիմ) :

ՏԵՕՐԷՆ—ԻՄԲԱԳԻՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆ

Le Gérant : FÉLIX ENFANTIN.

ՄԱՐՏԷՍԼ

Հայերէն տպարան Մ. Փորթուգալեանի
Marseille. — Imprimerie et Papeterie du Midi.
Allées de Meilhan, 44.